

Н. Паламарчук

N. Palamarchuk

АКТИВІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ РЕГІОНУ**ACTIVIZATION OF THE DEVELOPMENT OF MOUNTAIN TERRITORIES OF THE REGION**

У статті проведено аналіз сучасного стану та особливостей розвитку гірських територій регіону в Україні, досліджено досвід країн ЄС щодо спеціальної політики розвитку цих територій, виокремлено напрями активізації розвитку гірських територій регіону в Україні. Виокремлено основні напрями активізації розвитку гірських територій регіону. До них віднесено: використання стратегічного планування та програмно-цільового підходу, вдосконалення інституційної системи та загальної інфраструктури, створення умов для розвитку підприємництва та бізнесу, планування соціально-економічного розвитку з метою забезпечення конкурентоспроможності, запровадження інноваційного підходу до соціально-економічного розвитку, забезпечення сучасних соціальних стандартів для населення, здійснення заходів щодо охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів, активізація участі гірських територій регіону у міжнародному співробітництві, розвиток транскордонного співробітництва.

Ключові слова: *гірські території, регіон, активізація розвитку, стратегічне планування, конкурентоспроможність, поглиблення спеціалізації, транскордонне співробітництво.*

Постановка проблеми. Гірські території регіонів України представлені Карпатським регіоном, що включає Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську та Чернівецьку області. Карпатський регіон потребує особливого підходу до планування соціально-економічного розвитку та розробки спеціальної політики розвитку гірських територій, тому що володіє унікальним природним, господарським і культурним потенціалом. Цей підхід має ґрунтуватися на соціальних, економічних та екологічних особливостях розвитку регіону з метою створення сприятливих умов для зростання економіки та зайнятості, збільшення припливу інвестицій, подолання депресивності, підвищення рівня життя населення та збереження екологічної та культурної самобутності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі питання розвитку гірських територій України досліджено в працях Гоблика В. В., Жука П. В., Кравціва В. С., Криштановича С. В., Мікловди В. П., Пауша М. М., Мітюлича М. М., Свиди І. В., Химинця В. В. та інших. Але проблематика розвитку гірських територій регіону потребує застосування комплексного підходу для виокремлення напрямів активізації розвитку гірських територій регіону України.

Формулювання цілей статті. Основними цілями статті є аналіз сучасного стану і особливостей розвитку гірських територій регіону в Україні, дослідження досвіду країн ЄС щодо спеціальної політики розвитку гірських територій, виокремлення напрямів активізації розвитку гірських територій регіону в Україні.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах розвитку у Карпатському регіоні проходить переорієнтація господарського розвитку: знижується роль промислового розвитку і видобутку корисних копалин та набувають нового значення розвиток лісгосподарського та рекреаційного потенціалу, відновлюється аграрний сектор, зростає значення транспортного транзитного потенціалу, актуалізується важливість транскордонного співробітництва. Урахування цих особливостей дозволяє сформувати напрями активізації розвитку гірських територій регіону та створити умови для ефективного використання соціально-економічного потенціалу територій.

За індексом конкурентоспроможності регіонів України Львівська область займає 5-е місце зі значенням 4,07 (2011 р. – 3,68; 2012 р. – 4,00), Івано-Франківська – 15-е місце зі значенням 3,98 (2011 р. – 3,78; 2012 р. – 3,93), Закарпатська область – 20-е місце зі значенням 3,96 (2011 р. – 3,8; 2012 р. – 3,95), Чернівецька область – 22-е місце зі значенням 3,95 (2011 р. – 3,77; 2012 р. – 3,95).

Львівська область має конкурентні переваги в сферах охорони здоров'я, вищої освіти та професійної підготовки, технологічної готовності та інновацій; потребують подальшого вдосконалення ефективність ринку товарів, інституції та розвиток бізнесу. Івано-Франківська область демонструє високі показники ефективності ринку праці, охорони здоров'я, початкової освіти; потребують розвитку інфраструктура, вища освіта та професійна підготовка, фінансовий ринок. Закарпатська область має

конкурентні переваги в сферах розвитку інституцій, охорони здоров'я і початкової освіти, особливу увагу слід приділити розвитку інфраструктури, бізнесу, інноваціям, вищій освіті та професійній підготовці. Чернівецька область має високі показники з охорони здоров'я та початкової освіти, ефективності ринку товарів, інституцій та інновацій; потребують розвитку бізнес та інфраструктура. В усіх областях стримують нарощування конкурентоспроможності нестабільність державної політики, податкова політика та корупція [1].

Активізація розвитку гірських територій регіонів України потребує створення особливих умов для ефективного використання потенціалу цих регіонів. Важливою складовою цих умов має стати розвиток підприємницької діяльності, що дозволяє проводити структурну переорієнтацію регіону відповідно до сучасних пріоритетів розвитку економіки та особливих природних умов. Економічний розвиток гірських територій регіону має бути забезпечений інноваційною основою. Це необхідно для підвищення конкурентоспроможності територій та ефективного подолання проблем регіону. Розвиток підприємницької діяльності дозволяє вирішити проблему безробіття та створити гідні умови для життя населення гірських територій регіону. Населення гірських територій регіонів має бути забезпечено належними умовами життя через розгалужену соціальну інфраструктуру, що відповідає сучасним соціальним стандартам і потребам населення регіону. Потребує вдосконалення і фінансове забезпечення регіону, необхідне впровадження ефективної системи з фінансування потреб регіонів, залучення приватних коштів, їх ефективного використання для максимальної результативності соціально-економічного розвитку.

Особлива увага має приділятися екологічним проблемам і раціональному використанню ресурсів, тому що гірські території регіонів володіють унікальними природно-кліматичними умовами та ресурсами. Наявний природно-ресурсний потенціал гірських територій регіону дозволяє створити туристично-рекреаційний комплекс. Такий комплекс ґрунтується на розвинених коопераційних зв'язках в галузі й дозволяє зменшувати витрати підприємств та установ туристично-рекреаційної сфери. Розвиток комплексу має забезпечуватись скоординованою співпрацею держави через органи державного та місцевого самоврядування, громадськими організаціями та підприємницькими структурами. Конкурентоспроможність туристично-рекреаційного комплексу залежить від якісного інноваційного забезпечення, що дозволить комплексу зайняти гідне місце на світовому ринку туристичних послуг. Розвиток комплексу сприяє надходженню інвестицій у регіон, активізує економічне середовище, поглиблює спеціалізацію регіону, стимулює підвищення якості туристичних та оздоровчих послуг.

Для активізації розвитку гірських територій України важливе значення має подальший розвиток єврорегіону «Карпати». Створення та розвиток Карпатського єврорегіону є реальною можливістю для реалізації унікального потенціалу гірських територій України в умовах транскордонного співробітництва. Визначальними орієнтирами для розвитку транскордонного співробітництва в Україні є: комплексне використання потенціалу розвитку Карпатського єврорегіону, створення сприятливих умов для розвитку міжнародного та міжрегіонального співробітництва, підвищення скоординованості стратегічного планування в рамках Карпатського єврорегіону.

Основними стримуючими факторами для розвитку Карпатського єврорегіону є низький рівень використання можливостей, що передбачені співпрацею, неузгодженість українського та європейського законодавства, висока зосередженість української сторони на проектах у сфері культури, освіти та туризму, низький рівень транскордонного співробітництва з української сторони щодо вирішення спільних енергетичних, соціальних та екологічних проблем, низька активність місцевих органів влади, бізнес-структур та громадських організацій по пропозиціях центральній владі щодо стимулювання розвитку гірських територій, обмежені інституційні можливості центральних органів влади щодо узгодження положень програм регіонального та транскордонного розвитку.

Для подолання цих проблем рекомендується:

- забезпечити інституційну, організаційну та управлінську підтримку реалізації ініціатив у рамках програм та проектів розвитку Карпатського єврорегіону;
- використовувати переваги комплексного міжнародного та міжрегіонального співробітництва в сфері соціально-економічного розвитку гірських територій з метою створення транскордонних кластерів;
- активізувати економічне співробітництво та розвиток підприємництва;
- підвищувати скоординованість міжрегіонального, міжнародного і транскордонного співробітництва [2].

З метою активізації розвитку гірських територій України в умовах функціонування Карпатського єврорегіону варто дослідити досвід країн ЄС щодо розвитку гірських територій регіону. Політика розвитку гірських територій ЄС передбачає системний підхід до соціально-економічного розвитку гірських територій та забезпечення рівня життя населення територій відповідно до міжнародних соціально-економічних стандартів. Все це здійснюється на основі якісного нормативно-правового, інформаційного, інституційного та фінансового забезпечення. Основою для розвитку гірських територій ЄС є стратегічне планування та програмно-цільовий підхід. Він передбачає розробку та реалізацію економічних, соціальних, культурних, рекреаційних, транскордонних та екологічних програм з чітким визначенням термінів виконання, виконавців та джерел фінансування.

Важливим базисом для оцінювання потреб та проблем гірських територій ЄС є розуміння даного регіону як унікальної природної території, що потребує особливого підходу до планування розвитку. Такий підхід дозволяє розвивати природний і культурний потенціал гірських територій та створювати сприятливі умови для життя населення таких регіонів.

Сучасна європейська політика розвитку гірських територій має активний стимулюючий характер. Це передбачає відхід від традиційної політики державних допомог та дотацій і створення умов для розвитку бізнес-діяльності на територіях на основі застосування ринкових важелів управління, стимулювання підприємницької ініціативи, використання місцевого потенціалу та розвитку відповідного інституційного середовища. Такий підхід дозволяє максимально враховувати інтереси місцевих громад та підвищує відповідальність місцевих органів влади [3, 4].

Важливе значення для розвитку гірських територій ЄС має «Європейська хартія про захист гір», відповідно до якої держави-члени Європи мають здійснювати політику розвитку гірських регіонів, що передбачає:

- визнання особливостей гірських регіонів та необхідності організації відповідних політичних та адміністративних структур;
- здійснення політики територіального планування, що сприяє сталому розвитку традиційної діяльності та врахуванню потреб довкілля;
- врахування географічної спільності населення гірських регіонів;
- зважання на інтереси місцевого населення;
- впровадження політики фінансової допомоги і податкових пільг;
- здійснення децентралізованого управління планами та програмами для мобілізації процесу управління та розвитку регіональної діяльності;
- підтримка розширення повноважень та збільшення фінансових ресурсів місцевих органів влади [5].

Відповідно до «Керівних принципів сталого просторового розвитку Європейського континенту», що розроблені на Європейській конференції міністрів, відповідальних за регіональне планування, гірські регіони мають винятковий потенціал для Європи. Відповідна політика просторового розвитку має приділяти належну увагу збереженню та розвитку гірських регіонів, тому що вони виконують екологічні, економічні, соціальні, культурні та сільськогосподарські функції. Комплексна програма для гірських регіонів має стати самостійною частиною загальноєвропейської програми просторового розвитку. Вона повинна містити заходи економічного і соціального розвитку, враховувати місцеву культуру й традиції, охорону та використання природних ресурсів. Просторове планування для гірських регіонів має включати:

- економічні програми, що сприяють створенню робочих місць та співробітництву між підприємствами;
- розвиток сільського й лісового господарства, що базується на виробництві високоякісної продукції з відповідним маркетингом;
- підтримку та заохочення ініціатив, які сприяють розвитку високоякісного туризму з урахуванням особливостей середовища гірських регіонів;
- надання громадських послуг, що виключають дискримінацію гірських регіонів порівняно з іншими територіями;
- забезпечення міжнародним та міжрегіональним залізничним сполученням;
- охорону та збалансоване використання природних ресурсів гірських територій;
- збереження і підтримку самотутності гірського населення, його культурного різноманіття та багатства [6].

Досвід країн ЄС показує важливість застосування системного підходу до розвитку гірських територій. Він передбачає розробку стратегії розвитку гірських територій та застосування програмно-цільового підходу до її реалізації. На державному рівні передбачено розвиток окремих галузей економіки зі сприятливими для гірських територій умовами розвитку, створення сприятливих умов життя для населення та впровадження результативних заходів щодо ефективного використання унікальних природних ресурсів та охорони навколишнього середовища. На місцевому – максимальне залучення місцевого населення до піднесення гірських регіонів, оптимізацію повноважень регіональних органів влади та активне залучення бізнес-структур до розвитку гірських територій.

Висновки та перспективи. Таким чином, можна зробити висновок, що гірські території регіонів України, що володіють унікальними природними умовами та ресурсами і мають високий потенціал соціально-економічного розвитку, потребують розробки системи заходів щодо активізації їх розвитку. До основних напрямів активізації розвитку гірських територій регіону слід віднести:

1. Організаційні:

- використання стратегічного планування та програмно-цільового підходу до соціально-економічного розвитку;
- вдосконалення інституційної системи для забезпечення основ соціально-економічного зростання;
- вдосконалення загальної інфраструктури для ефективного функціонування гірських територій регіону;
- створення умов для розвитку підприємництва та бізнесу;
- налагодження співпраці між центральними, місцевими органами влади та громадськими організаціями, що представляють інтереси населення регіону.

2. Економіко-інноваційні:

- планування соціально-економічного розвитку з урахуванням необхідності забезпечення високої конкурентоспроможності;
- запровадження інноваційного підходу до соціально-економічного розвитку з метою ефективного використання науково-технічного потенціалу гірських територій регіону;
- вдосконалення державного та місцевого механізмів фінансування потреб розвитку гірських територій регіону;
- поглиблення спеціалізації гірських територій регіону на основі розвитку лісопереробного, агропромислового та туристично-рекреаційного комплексу.

3. Соціально-культурні:

- забезпечення сучасних соціальних стандартів для населення гірських територій регіону;
- збереження культурної спадщини та пам'яток архітектури;
- підтримка етнічної самобутності розвитку гірських територій регіону;
- забезпечення охорони довкілля гірських територій регіону та раціонального використання природних ресурсів.

4. Зовнішньоекономічні:

- активізація участі гірських територій регіону у міжнародному співробітництві та обміні досвідом;
- розвиток транскордонного співробітництва з метою повноцінної участі у світовому розвитку;
- підвищення ефективності координації розвитку гірських територій регіону в рамках Карпатського єврорегіону;
- створення та реалізація міжнародних соціально-економічних програм розвитку.

Запропоновані напрями активізації розвитку гірських територій регіону є загальними орієнтирами розвитку. Перспективним напрямом подальших досліджень є підвищення їх прикладного характеру за допомогою розробки програм розвитку гірських територій регіону.

Список використаної літератури

1. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013. Назустріч економічному зростанню та процвітанню [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.feg.org.ua/docs/FEG_report_2013_body_ukr_web.pdf
2. Щодо активізації міждержавного міжрегіонального співробітництва західних регіонів України в рамках Єврорегіону «Карпати». Нац. ін-т стратег. дослідж. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1236/>
3. Pietrzyk I. Regionalna polityka UE / I. Pietrzyk. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2000. – 311 s.

4. Sustainable development in Europe: concepts, evaluation and applications / ed. by U. Schubert, E. Stormer. – Edward Elgar Publishing, 2007. – 340 p.
5. The European Charter for Mountains (29/04/03). The Congress of local and regional authorities [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.coe.int/t/congress>
6. Guiding principles for sustainable spatial development of the European continent: CEMAT 2000 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.coe.int/t/dgap/localdemocracy/cemat/VersionPrincipes/Ukrainian.pdf>
7. Химинець В. В. Місце та роль курортно-рекреаційного кластеру в сталому розвитку Карпатського регіону / В. В. Химинець // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – Вип. 1 (42). – С. 240–247. – (Серія «Економіка»).
8. Химинець В. В. Механізми забезпечення сталого розвитку гірських територій на прикладі Карпатського Євро регіону / В. В. Химинець // Економіст. – 2014. – № 1. – С. 35–39.

References

1. "Report on the competitiveness of regions of Ukraine 2013. Towards economic growth and prosperity" ["Zvit pro konkurentospromozhnist' rehioniv Ukrayiny 2013. Nazustrich ekonomichnomu zrostannu ta protsvitannu"], available at: http://www.feg.org.ua/docs/FEG_report_2013_body_ukr_web.pdf
2. "On the activation of interregional cooperation of western regions of Ukraine within "Karpaty" Euroregion" ["Shchodo aktyvizatsiyi mizhderzhavnoho mizhrehional'noho spivrobitnytstva zakhidnykh rehioniv Ukrayiny v ramkakh Evrorehionu "Karpaty"], Nats. in-t strateh. doslidz. available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1236/>
3. Pietrzyk, I. (2000), Regionalna politika UE, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa, 311 s.
4. Sustainable development in Europe: concepts, evaluation and applications (2007), ed. by U. Schubert, E. Stormer, Edward Elgar Publishing, 340 p.
5. The European Charter for Mountains (29/04/03), The Congress of local and regional authorities, available at: <http://www.coe.int/t/congress>
6. Guiding principles for sustainable spatial development of the European continent: CEMAT 2000, available at: <http://www.coe.int/t/dgap/localdemocracy/cemat/VersionPrincipes/Ukrainian.pdf>
7. Khymynets', V. V. (2014), "Place and role of health-resort recreation cluster in sustainable development of Carpathian region" ["Mistse ta rol' kurortno-rekreatsiynoho klasteru v stalomu rozvytku Karpats'koho rehionu"], *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya Ekonomika*, 1 (42), pp. 240–247.
8. Khymynets', V. V. (2014), "Mechanisms for providing steady development of mountain territories by the example of Carpathian Euroregion" ["Mekhanizmy zabezpechennya staloho rozvytku hirs'kykh terytoriy na prykladі Karpat-s'koho Yevrorehionu"], *Ekonomist*, No. 1, pp. 35–39.

N. Palamarchuk

ACTIVIZATION OF THE DEVELOPMENT OF MOUNTAIN TERRITORIES OF THE REGION

Prospects of activation of the development of mountain territories of the region which are focused on providing social and economic development of regions of Ukraine are considered in this article. For this purpose the analysis of a current state and features of the development of mountain territories of the region in Ukraine is carried out in the article, the experience of EU countries concerning the special policy of the development of mountain territories is investigated. As a result of the conducted research, the main directions of activation of the development of mountain territories of the regions in Ukraine are allocated. They include: the use of strategic planning and program and target approach, the improvement of institutional system and general infrastructure, the creation of conditions for the development of entrepreneurship and business, the planning of social and economic development for the purpose of ensuring of the competitiveness, the input of innovative approach to the social and economic development, the providing of modern social standards for the population, the implementation of actions concerning environmental protection and rational use of natural resources, the activation of the participation of mountain territories of the region in the international cooperation, the development of cross-border cooperation.

Keywords: *mountain territories, region, activation of development, strategic planning, competitiveness, deepening of specialization, cross-border cooperation.*

Рецензенти: д.е.н., професор Петкова Л. О., завідувач кафедри міжнародної економіки та бізнесу, Черкаський державний технологічний університет, д.е.н., професор Пустовійт Р. Ф., завідувач кафедри економіки та управління, Черкаський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи».